

Nederlandse Tapuiten als waardvogels voor Koekoeken

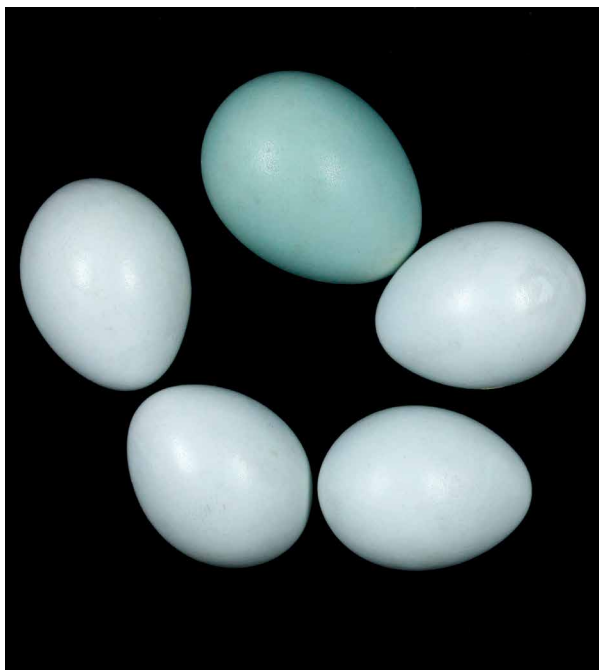

Mannetje Tapuit wakend bij het nest, Boschplaat, Terschelling, 21 mei 2015 (foto: Harvey van Diek). *Male Wheatear guarding the nest.*

De steeds schaarser wordende Nederlandse Koekoeken leggen hun eieren vooral in nesten van Graspieper en Kleine Karekiet. Dankzij nestenzoekij in het verleden is de totale lijst van waardsoorten veel langer. Ook in tapuitennesten werden koekoekseieren en de daaruit voortkomende jongen aangetroffen. Was dit een zeldzaam fenomeen, waar kwamen ze voor en waarom worden tegenwoordig geen koekoekseieren meer in tapuitennesten gevonden?

H. Herman van Oosten

De algemeenste waardvogels van Nederlandse Koekoeken *Cuculus canorus* zijn Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus*, Graspieper *Anthus pratensis* en waarschijnlijk Heggenmus *Prunella modularis* (Hellebrekers & Hellebrekers 1953). Dit neemt niet weg dat er veel meer vogelsoorten bekend zijn uit Nederland waarbij koekoekseieren of –jongen zijn aangetroffen: in totaal minstens 43 (Hellebrekers & Hellebrekers 1953, Hellebrekers 1954, 1955, Scheenstra 1964, van Ommering & Verstrael 1987). Deze lijst en de waarnemingen van anderen stemmen vaak somber: kom nu nog eens om Koekoeken bij Duinpiepers *A. campestris* en Klapstekers *Lanius excubitor*. Deze soorten zijn sinds zeker vijftien jaar geen broedvogel meer in Nederland. Geregeld vastgestelde waardvogels als Paapje *Saxicola rubetra* en Grauwe Klauwier *L. collurio*: vergane glorie. Ook in nesten van Tapuiten *Oenanthe oenanthe* zijn eieren en jongen van Koekoeken aangetroffen. Dat is opvallend, omdat Tapuiten over het algemeen diep in nauwe hopen broeden. Om deze reden werden Tapuiten ingedeeld bij de ‘ongeschikte waardvogels’ (Davies & Brooke 1989a, Moksnes *et al.* 1990), hoewel enkele

R. Talman, copyright Finnish Museum of Natural History Luomus, Helsinki

Vier eieren van Tapuit met een blauw tapuitenkoekoeksei, verzameld te Töfsala, Kahiluoto (Finland) op 27 mei 1889 door Ernst Wasenius (MZH2289). *Four eggs of Northern Wheatear with one egg of wheatear-cuckoo, collected in Töfsala, Kahiluoto (Finland), on 27 May 1889 by Ernst Wasenius (MZH2289).*

succesvolle gevallen van koekoekparasitisme in nesten van Tapuiten bekend zijn (in Moksnes *et al.* 1995).

In dit verband is het opvallend dat in de Nederlandse duinen toch regelmatig sprake is geweest van door Koekoeken geparasiteerde nesten van Tapuiten. Omdat over dit fenomeen weinig bekend is, geef ik in dit artikel een overzicht van bekende gevallen, ga ik in op de vraag of er sprake is geweest van een aparte tapuitenkoekoekstam en op de vraag wanneer en waarom deze stam is uitgestorven.

METHODE

Veel tijd is gestoken in het boven water krijgen van waarnemingen van tapuitenkoekoeken, onder andere door het raadplegen van: Natuurtijdschriften.nl, Delpher.nl, Google.com en Scholar.google.com. Naspeuringen van ringmeldingen van Koekoeken en hun waardvogels werden verricht in het archief van het Vogeltrekstation, en Koekoeken werden nagelopen in het nestkaartenproject van Sovon. Ook werden oproepen geplaatst op het forum van Waarneming.nl, Vogelnet Zeeland, Vogelwerkgroep Midden-Kennemerland en Op 't Vinkentouw (tijdschrift voor ringers van het Vogeltrekstation). Tenslotte werden vogelaars en

terreinbeheerders in de kustduinen benaderd (zie dankwoord), en enkele regionale avifauna's en andere literatuur doorgenomen.

RESULTATEN

In totaal zijn van tien locaties minimaal 35 gevallen bekend geworden van door Koekoeken geparasiteerde tapuitennesten in Nederland, alle uit de kustduinen van Voorne (ZH) tot op Vlieland (Fr; tabel 1, figuur 1). Dit is inclusief de "meer dan 20" gevallen die Hellebrekers & Hellebrekers (1953) vermelden voor Wassenaar. De meeste gevallen komen uit Zuid-Holland en Noord-Holland ten zuiden van het Noordzeekanaal, tussen Noordwijk en Wassenaar, maar ook van het noordelijk kustgebied en de Waddeneilanden zijn gevallen bekend. Uit het binnenland zijn geen gevallen van tapuitenkoekoeken bekend. In de Noord-Brabantse Kempen zijn tussen 1942 en 1992 geen Koekoeken aangetroffen bij (zes nesten van) Tapuiten, wel in minstens 398 nesten van andere soorten (Paulussen 1993). Ook uit Drenthe zijn geen waarnemingen bekend uit de periode 1900-1980 en daarna (archiefskaarten Drentse Vogels en persoonlijke communicatie A. van Dijk). Van de Veluwe ontbreken dergelijke lange reeksen, maar in 29 tapuitenlegsels die tussen 1975 en 1977 zijn gevolgd zaten geen koekoekseieren of -jongen (persoonlijke communicatie R. Bijlsma). Ook andere geraadpleegde bronnen leverden geen gevallen op van genoemde, en andere, binnenlandse gebieden.

Met name in de duinen van Meijndel en aangrenzende duingebieden in Zuid-Holland zijn in de eerste helft van de twintigste eeuw frequent koekoekseieren en -jongen bij Tapuiten aangetroffen, en ook meerdere gevallen per jaar. Verwey (1918) meldt drie jonge tapuitenkoekoeken in 1917, Koch (1938) noemt zowel voor 1935 als 1938 twee gevallen. Daarnaast heeft een onbekende duinstruiner in de jaren 1933-1937 jaarlijks 3-6-3-3-3 tapuitennesten gevonden in Meijndel waarvan er respectievelijk 2-0-1-0-1 geparasiteerd waren door een Koekoek (Oppentocht 1998).

Het is opvallend dat veel meldingen uit de duinen van Zuid-Holland komen, maar dat er uit de duinen van Noord-Holland vrijwel geen meldingen zijn. Verkerk (1967) meldt voor het Noord-Hollands Duinreservaat in de periode 1955-1965 het voorkomen van Koekoeken in nesten van acht soorten zangvogels, maar niet in die van Tapuiten. Tapuiten broedden daar toen wel, volgens Verkerk. Meer naar het noorden komen uit Den Helder weer meldingen: twee jonge Koekoeken werden er door A. Schoorl geringd in 1934 (data Vogeltrekstation; Schoorl ringde maximaal vier tapuitennesten per jaar tussen 1933 en 1957). Ten slotte zijn er nog twee waarnemingen van tapuitenkoekoeken van Texel en één van Vlieland (tabel 1).

Het laatste bekende geval komt uit 1981, uit het huidige Nationaal Park Zuid-Kennemerland (NH; Kraansvlak).

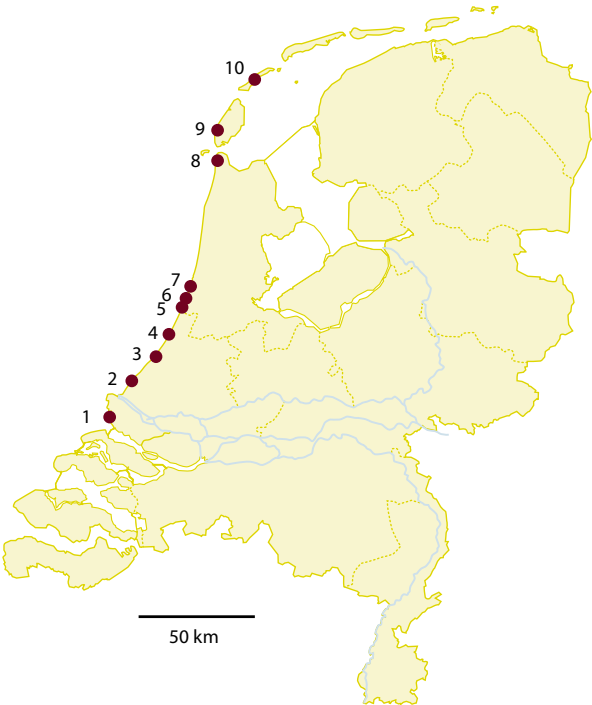
DISCUSSIE

Wat is er van de tapuitenkoekoeken geworden die de Nederlandse duinen tot enkele decennia geleden bevolkten?

Voorkomen

Parasitisme van tapuitennesten door Koekoeken kwam in de eerste helft van de twintigste eeuw regelmatig voor langs de Nederlandse kust, met name in Zuid-Holland en Noord-Holland bezuiden het Noordzeekanaal. In hoeverre het voorkomen elders langs de kust minder regelmatig was, is niet te zeggen vanwege een logischerwijs sterk verband tussen tapuitgerichte activiteit van nesten(onder)zoekers en de aantallen aangetroffen koekoekseieren en -jongen. Eén actieve zoeker kan veel aan het licht brengen! Afgaande op deze spaarzame gegevens uit een tijd waarin de waarnemersdichtheid een schim was van de huidige, lijkt het waarschijnlijk dat Tapuiten op meer locaties in de vastelandsduinen werden geparasiteerd dan uit de gegevens blijkt. Waarschijnlijk kwamen ze langs de hele kust voor, gezien de meldingen van Voorne tot op Vlieland.

Buiten de duinstreek zijn geen gevallen bekend, maar

Figuur 1. Locaties uit tabel 1 geplot op een kaart van Nederland. De getallen corresponderen met die uit de eerste kolom van de tabel. *Sites where parasitized nests were found. The site numbers refer to those in the first column of table 1.*

Tabel 1. Locaties waar door Koekoeken geparasiteerde tapuitennesten zijn aangetroffen, met aantal bekende gevallen per locatie, jaar en bron. *Sites where parasitized nests of Northern Wheatears were found, including the number of cases per site, the year and the source.*

locatie - site	# gevallen # cases	jaar - year	bron - source
1. Voorne	1	1934	van 't Sant 1934
2. Den Haag / Loosduinen / Monster	2	<1953	Hellebrekers & Hellebrekers 1953
3. Wassenaar ¹	>20 ²	1922, 1929, 1930, 1935, 1937-1942	data VT, Bouma 1922, Koch 1938, Vries 1939, Oppentocht 1998, collectie Naturalis
4. Noordwijk	3	1914, 1915, 1917	Verwey 1914, 1915, 1918
5. Vogelenzang	1	1938	Collectie Naturalis
6. Bloemendaal / Zandvoort	2	<1953, 1981	Hellebrekers & Hellebrekers 1953, van Deursen 2009
7. Duin en Kruidberg	1	1965	van IJzendoorn 1968
8. Den Helder	2	1934	data Vogeltrekstation
9. Texel (Bollekamer)	2	1978	Jan Witte (med. L. Dijkse)
10. Vlieland	1	<1955	Hellebrekers 1955

1 Hilbers (1925) schrijft over Wassenaar (Meijndel): “Wij vonden koekoekseieren bij...Tapuit.” Het is onbekend in welke jaren dit het geval is geweest, in elk geval voor 1925. Zou dit alleen slaan op 1922 (Bouma 1922 en ook data Vogeltrekstation)? Mogelijk niet, omdat Bouma de waarneming van een jonge Koekoek meldt en Hilbers het expliciet over eieren heeft.

2 Hellebrekers & Hellebrekers (1953) schrijven dat “meer dan 20” gevallen bekend zijn uit Wassenaar, helaas zonder hun bronnen te noemen.

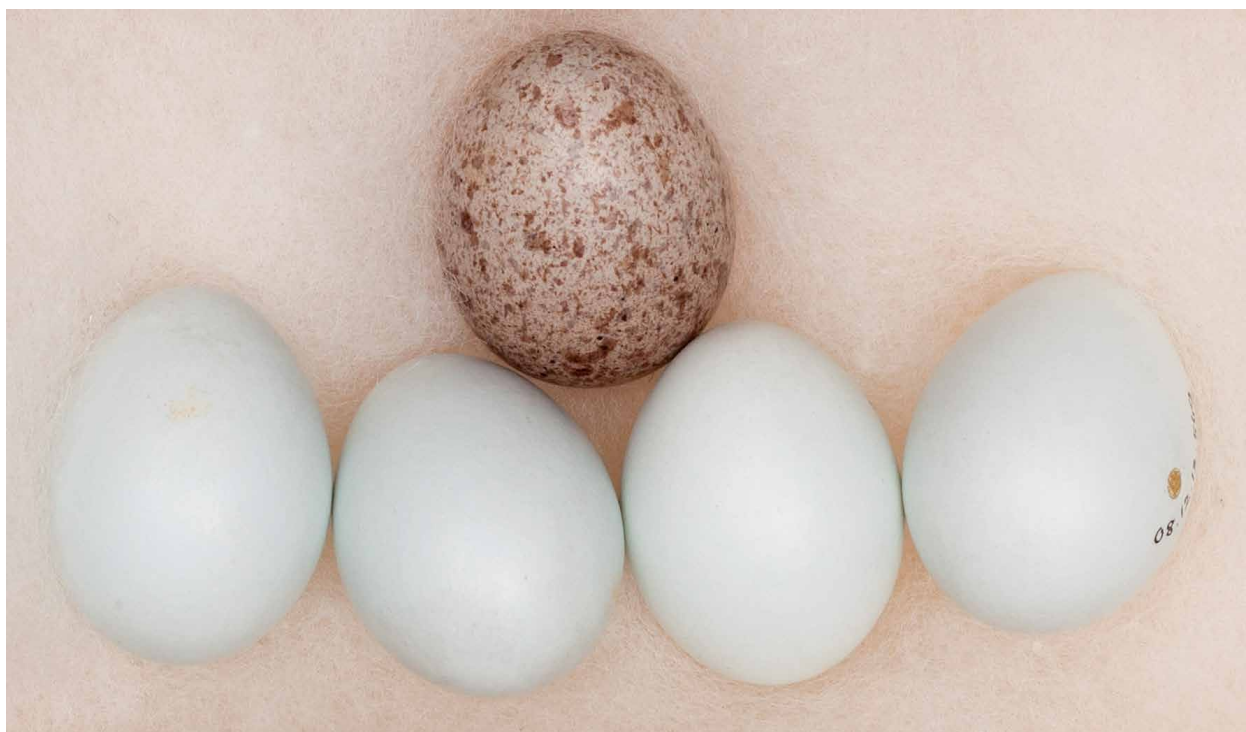
de conclusie dat Tapuiten dus ook nooit de gastheer waren voor Koekoeken in het binnenland is voorbarig. De waarnemersdichtheid op bijvoorbeeld de Veluwe en in Drenthe was in de eerste helft van de 20e eeuw, toen bij Wassenaar Koekoeken hun eieren regelmatig in nesten van Tapuiten legden, vast veel lager dan in de Zuid-Hollandse duinen. In de eiercollectie van Naturalis zijn bijvoorbeeld 53 tapuitenlegsels uit Nederland bekend, waarvan 34 uit de duinen ten zuiden van het Noordzeekanaal (persoonlijke communicatie J. Janssen), slechts vier uit Gelderland en geen uit Drenthe. De kans dat tapuitenkoekoeken werden vastgesteld in het binnenland was aanzienlijk kleiner dan aan de kust, vanwege de aangenomen geringere waarnemersdichtheid.

Over het voorkomen van tapuitenkoekoeken buiten Nederland is weinig bekend. Moksnes *et al.* (1995) refereren naar twee succesvolle gevallen (uit Noorwegen en Duitsland). Daarnaast hebben zij in totaal 38 eieren van tapuitenkoekoeken in museumcollecties aangetroffen, waaronder een aantal Nederlandse exemplaren maar ook uit Finland (11) en het Verenigd Koninkrijk (4). In andere bronnen wordt de Tapuit als waardvogel genoemd, zonder nadere informatie over de mate van voorkomen van broedparasitisme door Koekoeken in tapuitenpopulaties (Makatsch 1976, Glutz von Blotzheim & Bauer 1994).

Eieren nog niet aangepast aan de Tapuit?

De regelmatige parasitatie van tapuitenlegsels laat zien dat Koekoeken Tapuiten wisten te vinden in de Hollandse duinen. Maar was er dus ook een op Tapuiten gespecialiseerde koekoekstam? Dat is niet duidelijk. Hellebrekers (2004) noemt de Tapuit een bijwaard voor de Zuid-Hollandse duinen. Koch (1938) denkt dat Tapuiten een volle waardsoort zijn geweest: "*de vraag of de koekoeksvrouwtjes van ons tapuitennest nu op Tapuiten als pleegouders waren ingesteld, kan in zekeren zin bevestigend beantwoord worden.*" Afgaande op deze frequente waarnemingen uit de Zuid-Hollandse duinen lijkt het niet geheel onwaarschijnlijk dat Tapuiten een (beginnende) waardvogelstam vormden, in tegenstelling tot wat anderen vermoedden (Davies & Brooke 1989a, Moksnes *et al.* 1990).

Het is intrigerend dat de koekoekseieren in nesten van Nederlandse Tapuiten bruinegevekt waren (Verwey 1918, Koch 1938, Vries 1939, Hellebrekers & Hellebrekers 1953). De eieren lijken daardoor in het geheel niet op de zachtblauwe eieren van Tapuiten. Volgens Koch (1938) leken de vier koekoekseieren die hij in één tapuitennest aantrof op eieren van Grasmus *Sylvia communis*, Veldleeuwerik *Alauda arvensis*, Kuifleeuwerik *Galerida cristata* en Witte Kwikstaart *Motacilla alba*. Toch zijn ook Nederlandse Koekoeken wel in staat om

D. Russell, copyright The Trustees of the Natural History Museum, London

Vier eieren van Tapuit met een bruinegevekt ei van een tapuitenkoekoek, verzameld te Rough Fell, Yorkshire (Engeland) op 19 mei 1894 door William Henry Radcliffe-Saunders (BMNH E/1908.12.12.565-569). Eieren van dit type zijn ook in Nederland aangetroffen. *Four eggs of Northern Wheatear with one egg of wheatear-cuckoo, collected in Rough Fell, Yorkshire (England), on 19 May 1894 by William Henry Radcliffe-Saunders (BMNH E/1908.12.12.565-569). Eggs of this type have also been found in the Netherlands.*

blauwe eieren te leggen, getuige de vondsten in nesten van Nederlandse Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus*, Paapje en Roodborsttapuit *S. torquatus*, ook bij Wasse-naar (o.a. Hellebrekers & Hellebrekers 1953). Deze drie soorten hebben (grotendeels) blauwe eieren. In Finland worden bij Gekraagde Roodstaarten alleen blauwe koekoekseieren aangetroffen (Rutila *et al.* 2002), en ook bij Tapuiten, hoewel deze koekoekseieren blijkbaar minder goed het blauw van tapuiteneieren benaderden dan het blauw van Gekraagde Roodstaarten (Moksnes *et al.* 1995). Het is onbekend waarom deze blauwe eieren nooit bij Nederlandse Tapuiten zijn aangetroffen. Tapuiten wier nesten van niet-gelijkende namaakeieren werden voorzien accepteerden bijna al deze afwijkende eieren (Davies & Brooke 1989a, Moksnes *et al.* 1990). Datzelfde geldt voor de Heggenmus, die ook prachtig blauwe eieren legt en die een top-drie waardvogelsoort is: koekoekseieren in nesten van Heggenmussen zijn bruinge-vlekt, net als bij Tapuiten. Blijkbaar onderscheiden Heggen-mussen de koekoekseieren (nog) niet, waardoor Koekoeken niet gedwongen worden een perfecte kopie van een heg-genmusei te maken. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat Heggenmussen pas relatief recent worden geparasiteerd door Koekoeken waardoor zij nog onvoldoende de tijd heb-ben gehad om hun gedrag aan te passen en afwijkende eie-ren uit het nest te werken, omdat ze moeten leren hun eigen eieren te herkennen (Davies & Brooke 1989b). Zou hetzelfde kunnen gelden voor Tapuiten?

Oorzaken voor het verdwijnen van tapuitenkoekoeken

Zelf ben ik tijdens het tapuitenwerk vanaf 2007 nooit eie-ren of jongen van Koekoeken tegengekomen in nesten van Tapuiten. Ook uit de twee andere sinds 2007 onderzochte tapuitenpopulaties in Nederland, namelijk de Kop van Noord-Holland en het Aekingierzand, Fr, zijn geen tapuiten-koekoeken bekend (persoonlijke communicatie F. Majoor en S. Waasdorp). Gezien het nagenoeg ontbreken van Tapuiten als broedvogel in de rest van Nederland, met uitzondering van de Waddeneilanden, is het vrijwel zeker dat tapuiten-koekoeken tegenwoordig niet meer in Nederland voorko-men. Hoe is dat zo gekomen?

De laatste waarneming uit de duinen bij Wassenaar komt uit 1942, een door vader Hellebrekers verzameld ei dat zich nu in de collectie van Naturalis bevindt (persoonlijke com-municatie J. Janssen). Daarna ontbreekt informatie uit de Wassenaarse duinen, in ieder geval deels omdat het kust-gebied vanaf 1943 werd afgesloten door de Duitse bezet-tingstroepen (Roos 2009). Helaas worden geen afzonderlijke data gegeven in Hellebrekers & Hellebrekers (1953) zodat onbekend is of in de jaren na de Tweede Wereldoorlog nog tapuitenkoekoeken aanwezig waren. Mogelijk zijn tapuiten-koekoeken in die jaren sterk afgenomen omdat Tapuiten in de jaren veertig achteruit zijn gegaan in de kustduinen. Zo schrijven Akkerman & Niesen (1966) over de situatie in Zuid-

Wilfried Solarz

Koekoek vrouw, Drachten, 25 mei 2013. *Female Common Cuckoo.*

Kennemerland: *'de Tapuit was vroeger een algemene broedvo-gel in het duin, maar is omstreeks 1940 sterk in aantal afgeno-men: is nu bepaald niet talrijk meer.'* Ook elders in de duinen wordt een afname gemeld in die jaren (Haverschmidt 1942). Vanaf 1966 is er weer tapuiteninformatie uit de Wassenaarse duinen: tot het uitsterven van de populatie in de jaren negentig zijn in de duinen tussen Wassenaar en Katwijk jaar-lijks van zoveel mogelijk nesten de jonge Tapuiten geringd. Desondanks werden nooit tapuitenkoekoeken aangetroffen (data Ringgroep De Beer, data Vogeltrekstation). Wel werden jonge Koekoeken geringd in nesten van Graspieper, Heg-genmus, Paapje en Grasmus (de Beer 1981). Dit wijst er op dat tapuitenkoekoeken voor het einde van de jaren zestig al verdwenen waren uit hun voormalige bolwerk in de duinen bij Wassenaar. In de wat noordelijker gelegen duinen van Zuid-Kennemerland hebben de tapuitenkoekoeken het lan-ger gebolwerkt, getuige de meldingen uit 1965 en 1981, het laatst bekende Nederlandse geval.

Het is verleidelijk om de konijnenziekte myxomatose een belangrijke rol toe te dichten bij het verdwijnen van de tapui-tenkoekoek. Tapuiten broeden in de duinen immers vrijwel altijd in holen van Konijnen *Oryctolagus cuniculus* en daar-naast houden Konijnen de vegetatie kort en dus geschikt voor Tapuiten, die op de grond foerageren. In 1956-1958 zijn vrijwel alle Konijnen aan deze virusziekte gestorven (Drees 1988, Fenner & Ross 1994), maar de aantallen liepen vanaf

Jonge Koekoek bij den ingang van een konijnenhol, waarbinnen hij door een tapuitenpaar is uitgebroed.

De enige foto van een tapuitenkoekoek die de auteur heeft kunnen vinden, uit mei 1922, in de duinen bij Wassenaar, ZH. Overgenomen met toestemming uit *De Levende Natuur* (1923, vol. 28: 157), fotograaf C. Vredendaal. *The only picture of a wheatear-cuckoo known to the author, May 1922, dunes near Wassenaar, Zuid-Holland, the Netherlands.*

1959 weer op (Drees 1988). Intuïtief ligt het voor de hand dat de aantallen Tapuiten in deze jaren moeten zijn afgenomen door zowel verruiging van hun kortbegroeide duingraslanden als door een afname van het aantal konijnenholen, maar weten doen we het niet. Misschien was gedurende enkele jaren de dichtheid aan Tapuiten te laag om een populatie tapuitenkoekoeken in stand te houden? Hellebrekers (2002) heeft berekend dat 45 tapuiterterritoria per tapuitenkoekoek beschikbaar dienen te zijn. Als dat inderdaad zo is, dan zou er goed een tijdelijk tekort aan Tapuiten kunnen zijn geweest in het midden van de jaren vijftig. Bij de goed onderzochte Kleine Karekiet wordt de aan- of afwezigheid van koekoekparasitisme in populaties grotendeels verklaard door de gastheerdichtheid (Stokke *et al.* 2007). Het ligt voor de hand dat dat voor de meeste, zo niet alle, waardvogels

geldt. Overigens: áls een tapuitenkoekoek inderdaad 45 territoria nodig heeft en áls er inderdaad een koekoekstam gespecialiseerd was op Tapuiten, dan moet dat logischerwijs betekenen dat Tapuiten in de eerste helft van de twintigste eeuw (lokaal) bijzonder algemeen zijn geweest, veel algemener dan wat we nu weten.

Toch is het niet aannemelijk dat alleen myxomatose de tapuitenkoekoek de das om heeft gedaan. In de eerste plaats nam de Tapuit al voor de myxomatose-epidemie af om onduidelijke redenen, en in de tweede plaats zijn er nog meldingen van tapuitenkoekoeken uit Zuid-Kennemerland en Texel van na de (eerste) epidemie. Waarom de tapuitenkoekoek is verdwenen uit Meijndel en niet uit Zuid-Kennemerland is onbekend. Tenslotte is de tapuitenpopulatie in de Zuid-Hollandse duinen vanaf de jaren zestig weer toegenomen.

men tot een piek rond het midden van de jaren tachtig (data VWG Meijndel). Het is raadselachtig dat tapuitenkoekoeken niet zijn teruggekeerd uit Zuid-Kennemerland, waar ze toen blijkbaar nog aanwezig waren, naar hun voormalige bolwerk Meijndel. Hun aanwezigheid in Meijndel zou door Ringgroep De Beer zeker zijn vastgesteld. Misschien ligt hun achteruitgang niet zozeer of niet alleen aan het verdwijnen van Tapuiten per se maar ook aan andere factoren, zoals nestpredatie. Wie weet zijn de aantallen marterachtigen in de kustduinen wel sterk toegenomen in het tijdens de oorlogsjaren afgesloten duin door aannemelijk lagere jachtdruk?

Tenslotte kan het verdwijnen van tapuitenkoekoeken niet aan de afname van Tapuiten liggen maar juist aan de afname van Koekoeken, in gang gezet door andere oorzaken dan kleiner wordende populaties waardvogels. De mate van achteruitgang in Nederland is niet goed bekend, maar in Engeland is de Koekoek met 60 procent afgenomen vanaf 1981 (Eaton *et al.* 2015). Aangenomen mag worden dat de Koekoek in Nederland een vergelijkbare achteruitgang kent. Hoewel de aantallen Koekoeken voor 1981 vast ook al kleiner zijn geworden, is het onwaarschijnlijk dat zijn afname een bepalende rol heeft gespeeld bij het verdwijnen van tapuitenkoekoeken in de jaren veertig van de twintigste eeuw: in die jaren was de Koekoek vermoedelijk nog zeer algemeen.

CONCLUSIE

De oorzaak of de oorzaken van het uitsterven van de tapuitenkoekoek zal onbekend blijven omdat er op het moment van afname geen veldonderzoek is gedaan. Al wat daarna wordt geschreven, zo ook dit artikel, blijft giswerk, hoewel deels beredeneerd. Voor goed begrip van mechanismen achter de achteruitgang van een soort zou het helpen als we de les van de tapuitenkoekoek ter harte nemen en de causaliteit van afnemende soorten binnen hun ecosysteem in een veel eerder stadium gaan bestuderen dan nu veelal het geval is: pas wanneer een soort op uitsterven staat gaat de bal rollen, maar dan kunnen toevalseffecten, die uiteindelijk mede het lot van kleine populaties bezegelen, het beeld op de achterliggende bronoorzaken vertroebelen.

DANKWOORD

Henk van der Jeugd was behulpzaam bij de zoektocht naar oude geringde tapuitenkoekoeken in het archief van het Vogeltrekstation. Isa de Hoes gaf toestemming voor het reproduceren van de foto uit 1923, uit *De Levende Natuur*. Jeroen Nienhuis en Chris van Turnhout hebben Nestkaart doorgepluisd op tapuitenkoekoeken. Rob Bijlsma heeft Hellebrekers (2004) doorgenomen op informatie en me

gewezen op het boek van Paulussen. Justin Janssen heeft de Naturalis eiercollectie doorgenomen. Vogelwerkgroep Meijndel leverde de tapuitentellingen. Thanks to Douglas Russell of the British Natural History Museum for the photo of the wheatear-cuckoo egg. Also thanks to Emma-Sofia Hyytiäinen and Ritva Talman of the Finnish Museum of Natural History 'Luomus' for organizing the photo of the blue cuckoo egg. Dank aan Leo Bot (Terschelling), Rob Bijlsma (Veluwe), Arend van Dijk (Drenthe), Jelle van Dijk (Noordwijk), Lieuwe Dijkse (Texel), Anton van Haperen (Zeeland), Fred Hustings (Limburg), Peter Meininger (Zeeland), Geoske Sanders (Hoge Veluwe), Rienk Slings (Noord-Hollands Duinreservaat), Jaap Vink (Terschelling), Wim Weenink (Hoge Veluwe), Carl Zuhorn (Vlieland), Tim Zutt (Kop van Noord-Holland) en Freek Zwart (Terschelling) voor het beantwoorden van e-mails aangaande het al-dan-niet voorkomen van tapuitenkoekoeken in de hun bekende gebieden, tussen haakjes vermeld. Commentaar van Gert Ottens en Erik Kleyheeg heeft dit artikel goed gedaan.

LITERATUUR

- Akkerman W.J. & F. Niesen. 1966. De vogels van Zuid-Kennemerland. *Het Vogeljaar* 14: 22-82.
- de Beer H.F.M. 1981. Koekoek in het duingebied. *Op het Vinkentouw* 38: 8-9.
- Bouma P. 1922. Koekoek en Kleine Bonte Specht. *De Levende Natuur* 27: 125.
- Davies N.B. & M. De L. Brooke. 1989a. An experimental study of co-evolution between the Cuckoo, *Cuculus canorus*, and its hosts. I. host egg discrimination. *Journal of Animal Ecology* 58: 207-224.
- Davies N.B. & M. De L. Brooke. 1989b. An experimental study of co-evolution between the Cuckoo, *Cuculus canorus*, and its hosts. II. host egg markings, chick discrimination and general discussion. *Journal of Animal Ecology* 58: 225-236.
- van Deursen C. 2009. Zingende koekoek doet echt geen bek open! *Fitis* 45: 70-77.
- Drees J.M. 1988. Rabbits in the coastal sand dunes: weighed and counted. Proefschrift Universiteit Leiden.
- Eaton M., N. Aebischer, A. Brown, R. Hearn, L. Lock, A. Musgrove, D. Noble, D. Stroud & R. Gregory. 2015. Birds of Conservation Concern 4: the population status of birds in the UK, Channel Islands and Isle of Man. *British Birds* 108: 708-746.
- Fenner F. & J. Ross. 1994. Myxomatosis. In: H.V. Thompson & King C.M. *The European Rabbit. The history of a successful colonizer*. Oxford Science Publications, Oxford.
- Glutz von Blotzheim U. & K.M. Bauer 1994. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 9, 2e druk 1994. AULA-Verlag, Wiesbaden.
- Haverschmidt F. 1942. *Faunistisch overzicht van de Nederlandsche broedvogels*. E. J. Brill, Leiden.
- Hellebrekers A.W. 2002. De Koekoek wordt zwaar overschat. *Sovon-Nieuws* 15: 16-17.
- Hellebrekers A.W. 2004. Heeft de Koekoek overlevingskansen? *Datayse Boekproducties*, Maastricht.
- Hellebrekers W.P.J. 1954. Eerste aanvulling op 'Cuculus canorus: De verspreiding in Nederland'. *Limosa* 27: 62-63.
- Hellebrekers W.P.J. 1955. De verspreiding van *Cuculus canorus* in Nederland en in het grensgebied, 2e aanvulling. *Limosa* 28: 28-30.
- Hellebrekers W.P.J. & A.W. Hellebrekers. 1953. *Cuculus canorus: De verspreiding in Nederland, de aanpassing van haar eieren en een opsomming van deels omstreken punten betreffende de broedbiologie*. *Limosa* 26: 1-20.

- Hilbers L.C. 1925. De vogels in het Meijendel. De Levende Natuur 30: 236-246.
- van IJzendoorn E.J. 1968. De broedvogels van Duin en Kruidberg. De Levende Natuur 71: 201-212.
- Koch J.C. 1938. Beschouwingen over het broedparasitisme van den koekoek, *Cuculus c. canorus* L. Limosa 11: 98-115.
- Makatsch W.M. 1976. Die Eier der Vögel Europas. Band 2. Neumann Verlag, Leipzig / Radebeul.
- Moksnes A., E. Røskaft, A.T. Braa, L. Korsnes, H.M. Lampe & H.C. Pedersen. 1990. Behavioural responses of potential hosts towards artificial cuckoo eggs and dummies. Behaviour 16: 64-89.
- Moksnes A., E. Røskaft & T. Tysse. 1995. On the evolution of blue cuckoo eggs in Europe. Journal of Avian Biology 26: 13-19.
- van Ommerring G. & T. Verstrael. 1987. Vogels van Berkheide. Werkgroep Berkheide, Stichting Publikatiefonds Duinen, Leiden.
- Oppentocht J. 1998. Een broedvogeltelling uit de jaren 1933 t/m 1938. Holland's Duinen 32: 58-61.
- Paulussen W. 1993. De broedvogels van de Turnhoutse Kempen / The breeding birds of the Turnhout Campine. Oriël Stringer, Brighton, Engeland.
- Roos R. 2009. Duinen en mensen Kennemerland. Stichting NatuurMedia, i.s.m. PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland.
- Rutila J., R. Latja & K. Koskela. 2002. The common cuckoo *Cuculus canorus* and its cavity nesting host, the redstart *Phoenicurus phoenicurus*: a peculiar cuckoo-host system? Journal of Avian Biology 33: 414-419.
- van 't Sant L. 1934. De broedvogels van Voorne's natuurmonumenten. De Levende Natuur 39: 194-198.
- Scheenstra W. 1964. Koekoeksjong in nest van pimpelmees. Het Vogeljaar 12: 338.
- Stokke B.G., I. Hafstad, G. Rudolfsen, B. Bargain, J. Beier, D. Bigas Campàs, A. Dyrce, M. Honza, B. Leisler, P.L. Pap, R. Patapavičius, P. Procházka, K. Schulze-Hagen, R. Thomas, A. Moksnes, A. Møller, E. Røskaft & M. Soler. 2007. Host density predicts presence of cuckoo parasitism in reed warblers. Oikos 116: 913-922.
- Verkerk W. 1967. Vogels van de duinen. Avifauna van het Noord-Hollands Duinreservaat. KNNV / Vogelwerkgroep Castricum, Wetenschappelijke Mededeling no. 70, Hoogwoud.
- Verwey J. 1914. Uit een brief van een nestjeszoeker. De Levende Natuur 19: 240.
- Verwey J. 1915. Uittreksel uit mijn dagboek over den grauwen klauwier. De Levende Natuur 19: 417-418.
- Verwey J. 1918. Het vraagstuk van den koekoek. De Levende Natuur 22: 427-440.
- Vries D. 1939. Oölogische en nidologische mededeelingen. Limosa 12: 131-132.

H. Herman van Oosten, Oenanthe Ecologie, Hollandseweg 42, 6706 KR Wageningen, en Vakgroep Dierecologie en Ecofysiologie, IWWR, Radboud Universiteit, Postbus 9010, 6500 GL Nijmegen; herman_vanoosten@yahoo.co.uk

Dutch Northern Wheatears as hosts for Common Cuckoo

Northern Wheatears *Oenanthe oenanthe* are deemed unsuitable hosts for Common Cuckoo *Cuculus canorus* because they nest deep in narrow burrows. Yet, occasional cases were reported in the past century. Here the occurrence of these 'wheatear-cuckoos' in the coastal dunes of the Netherlands is explored. In total at least 35 cases are known with multiple cases per year. The last record is from 1981, with an almost continuous string of cases in the first half of the 20th century up to 1942. It remains uncertain why this phenomenon has disappeared. Northern Wheatears declined around the 1940s and assumingly also during the

outbreak of the rabbit-disease myxomatosis in the mid-1950s. Yet, Northern Wheatears increased afterwards while parasitism of their nests by Common Cuckoo did not, with only sporadic accounts in 1965, 1978 and 1981 outside their former apparent stronghold in the coastal dunes near Wassenaar, Zuid-Holland. Despite intensive studies on Northern Wheatears taking place in three remaining populations since 2007, no wheatear-cuckoos have been reported. It seems reasonable to assume the wheatear-cuckoo is extinct in the Netherlands.